

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد شاهرود

دانشکده علوم انسانی، گروه تاریخ

پایان نامه برای دریافت درجه فوق لیسانس "M.A."

گرایش ایران اسلامی

عنوان:

نظام ضراب خانه ای و مسکوکات عصر قاجار

استاد راهنما:

آقای دکتر یوسف متولی حقیقی

استاد مشاور :

آقای دکتر حسن صادقی سمرجانی

نگارش:

مصطفی فرهمند پور

زمستان ۹۱

ISLAMIC AZAD UNIVERSITY

Shahrood Branch

Faculty of Humanities –Department of History

M.A thesis – on History of Iran Islame

Subject :

The coin maker system and the coins of Qajar are

Thesis Advisor :

Yosef motavali haghghi ph . D

Consulting Advisor :

Hasan sadeqi samerjani ph .D

By :

Mostafa farahmand poor

Winter 2013

تقدیم به:

پدر و مادر عزیزم که همواره در طول زندگی همراه و مشوق من بوده اند.

سپاسگزاری:

تشکر از زحمات استاد راهنما و استاد مشاورم که در طول نگارش پایان نامه، از هیچ گونه راهنمایی دریغ نکردند.

از معلمان و استادان، بخصوص دکتر رئیس السادات که در طول تحصیل هیچ گونه کم و کاستی برای اینجانب نگذاشتند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	فصل اول: کلیات تحقیق
۳	۱-۱- بیان مسئله
۴	۲-۱- ضرورت و اهداف تحقیق
۵	۳-۱- پیشینه تحقیق
۶	۴-۱- سوالات تحقیق
۶	۵-۱- فرضیات تحقیق
۷	۶-۱- روش و ابزار تحقیق
۷	۷-۱- مشکلات تحقیق
۸	۸-۱- سازماندهی تحقیق
۹	۹-۱- معرفی منابع و مأخذ
۱۳	فصل دوم: نگاهی به تاریخچه سکه و ضراب خانه در جهان
۱۴	۱-۲- نگاهی به تاریخچه ی پیدایش سکه در ایران
۱۴	۱-۱-۲- تعریف سکه
۱۶	۲-۱-۲- پیدایش سکه
۱۹	۳-۱-۲- تاریخ ضرب سکه در جهان
۲۰	۴-۱-۲- نخستین سکه در ایران
۲۲	۲-۲- مهم ترین مراکز ضرب سکه در ایران
۵۴	۳-۲- نگاهی به وضعیت مسکوکات ایران در آستانه ی دوره قاجار
۵۴	۱-۳-۲- نگاهی به وضعیت مسکوکات در دوره ی صفویه
۵۷	۲-۳-۲- وزن سکه های صفویان
۵۹	۳-۳-۲- نام و القاب شاهان صفوی
۶۴	۴-۳-۲- نگاهی به مسکوکات در دوره ی افشاریه
۶۶	۵-۳-۲- مشخصات کلی سکه های افشاری
۶۷	۶-۳-۲- مهم ترین القاب و عناوین منقور بر سکه های شاهان افشاریه
۷۱	۷-۳-۲- نگاهی به وضعیت مسکوکات در دوره ی زندیه
۷۲	۸-۳-۲- مشخصات کلی سکه های زندیه
۷۳	۹-۳-۲- شعارها و القاب و عناوین شاهان زندیه بر روی سکه ها
۷۷	فصل سوم: تشکیلات ضراب خانه و تحولات آن در دوره ی قاجار
۷۸	۱-۳- تاریخچه ضراب خانه و تحولات آن در دوره ی قاجار
۸۴	۲-۳- معرفی ابزار و وسایل مورد استفاده در ضراب خانه
۸۴	۱-۲-۳- دستگاه سبکی

۸۴	دستگاه قرص کوبی	۲-۲-۳
۸۵	دستگاه آهنگری	۳-۲-۳
۸۵	دستگاه چرخ کشی	۴-۲-۳
۸۵	دستگاه قطاعی	۵-۲-۳
۸۵	دستگاه کهله کوبی	۶-۲-۳
۸۶	دستگاه سفیدگری	۷-۲-۳
۸۶	دستگاه تخش کنی	۸-۲-۳
۸۷	دستگاه سکه زنی	۹-۲-۳
۸۸	کارکنان اصلی ضراب خانه	۳-۳-۳
۸۸	معیرالممالک	۱-۳-۳
۸۹	ضراب باشی	۲-۳-۳
۸۹	صراف باشی	۳-۳-۳
۹۰	نحوه ساخت سکه	۴-۳
۹۰	طراز بندی	۱-۴-۳
۹۱	سرسکه سازی	۲-۴-۳
۹۲	تهیه پیش سکه ها، و مطلس ها	۳-۴-۳
۹۳	ضرابی	۴-۴-۳
۹۳	ممیزی	۵-۴-۳
۹۴	علامت شیر و خورشید	۵-۳

فصل چهارم: مسکوکات و ضراب خانه های ایران در دوره قاجار

۹۶	انواع سکه های دوره ی قاجار از نظر جنس	۱-۴
۹۷	سکه های زرین	۱-۱-۴
۹۹	سکه های سیمین	۲-۱-۴
۱۰۰	سکه های مسین	۳-۱-۴
۱۰۱	انواع سکه های رایج در دوره ی قاجار	۲-۴
۱۰۷	ضراب خانه های شاهان قاجار	۳-۴
۱۳۵	آقامحمدخان	۱-۳-۴
۱۳۵	فتحعلی شاه	۲-۳-۴
۱۳۹	محمدشاه	۳-۳-۴
۱۴۴	ناصرالدین شاه	۴-۳-۴
۱۴۷	مظفرالدین شاه	۵-۳-۴
۱۵۲	محمدعلی شاه	۶-۳-۴
۱۵۴	احمدشاه	۷-۳-۴
۱۵۸		

۱۶۰

۱۶۵

۱۷۰

۱۸۹

نتیجه گیری
منابع و مأخذ
پیوست ها و (تصاویر)
چکیده لاتین

چکیده:

دربرسی و شناخت سلسله های حاکم در هر دوره، یکی از مهم ترین ابزارهایی که می تواند محقق را در این امر یاری رساند سکه ها و مسکوکات مربوط به آن دوره می باشد چرا که سکه ها علاوه بر این که نشانگر اوضاع اقتصادی جامعه می باشند، می توانند محقق را در شناخت اوضاع سیاسی، اجتماعی و حتی فرهنگی جامعه یاری رسانند و از آنجایی که اکثر موضوعات تاریخی مربوط به گذشته می باشد و اکنون در دست مورخ نیستند تا با تکیه بر مشاهده عینی به تحقیق و پژوهش بپردازد از این نظر سکه ها اهمیت خاص و قابل اعتنایی پیدا خواهند کرد چرا که همواره تعدادی از این مسکوکات از طریق اکتشافات باستان شناسان کشف شده اند و هم اکنون در اختیار محقق می باشند که به نوعی می توان از آن به صورت مشاهده عینی استفاده کرد و با بررسی و مطالعه آنها به ابهاماتی در مورد سلسله ها جواب داد.

با توجه به اهمیت خاصی که برای سکه ذکر شد موضوع پایان نامه ی حاضر، تحت عنوان "نظام ضرباب خانه ای و مسکوکات عصر قاجار" مورد توجه قرار گرفت. در این تحقیق سعی شده با بررسی جنس سکه، عیار، محل ضرب، نوع ضرب و ... به نوعی به اوضاع سیاسی، اقتصادی و فرهنگی دوره قاجار، وقوف بیشتری پیدا شود.

در این پژوهش سعی شده است که بر مبنای روش تحقیق تاریخی، بیشتر به اوضاع جغرافیایی شهرهایی که در دوره قاجار محل ضرب سکه بوده اند پرداخته شود چرا که همین پراکندگی جغرافیایی شهرها به نوعی با اوضاع سیاسی کشور مرتبط بوده؛ همچنین به اوضاع داخلی ضرباب خانه نیز توجه خاصی شده و سیمت افرادی که در آنجا کار می کرده اند نیز مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین به مواردی همچون جنس سکه در دوران پادشاهان مختلف، القاب و عناوین پادشاهان بر روی سکه ها و موارد دیگر نیز اشاره خواهد شد.

کلید واژه: ایران، تاریخ اقتصادی، سکه، قاجار، ضرباب خانه ها.

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ بیان مسئله

هر کدام از دوره های تاریخی ایران تا اندازه ای در تاریخ این کشور حائز اهمیت و تأمل بوده اند. شاید یکی از مهم ترین این دوره ها را بتوان دوره قاجار نام برد؛ دوره ای که نسبت به سلسله های پیشین خود همچون افشاریه و زندیه از طول عمر بیشتری برخوردار بود. سلسله ای که با جنگ ها و لشکر کشی ها، شرایط اقتصادی، مراودات خارجی، هنرها و در نهایت اوج و حضيض خود، بنای پر فراز و نشیبی را در تاریخ ایران گذاشته است.

می توان اینگونه بیان کرد که مسکوکات و ضراب خانه ها پس از اینکه در دوره صفویه تا حدودی تکامل پیدا کردند در دوره قاجاریه به اوج تکامل و پیشرفت خود رسیدند و در نهایت نیز با ورود دستگاه سکه زنی به ایران به نوعی ضرب سکه نیز گام به سوی صنعتی شدن گذاشت.

درمورد ضراب خانه ها نیز تحولی بنیادین به وقوع پیوست به طوری که تا سالها قبل از دوره قاجار، ضراب خانه ها در شهرهای مختلف ایران پراکنده بودند که این امر در اوایل دوره قاجار نیز مشاهده می شود.

کار تمرکز ضراب خانه ها در زمان حکومت ناصرالدین شاه صورت گرفت، طوری که ضراب خانه های دیگر شهرها روبه تعطیلی رفته و تنها ضراب خانه ی موجود در ایران دارالضرب طهران گردید.

با وجود این مطلب، این نوشته قصد دارد در حد امکان به بررسی اوضاع این ضراب خانه ها از جنبه های مختلف پرداخته و نیز محصول تولید شده توسط این ضراب خانه ها؛ یعنی سکه را از جنبه های مختلف از جمله: تاریخ ضرب، جنس، وزن، عیار، اشکال و نقوش، متون استفاده شده بر آن و ... مورد دقت و تأمل قرار داده و همچنین به بررسی اوضاع داخلی این مجموع در حد امکان بپردازد.

تجربه نشان داده است که همواره جنبه های مختلف یک سلسله بر یکدیگر تأثیر گذار بوده اند و این شرایط همانند تار و پودهای بافته ای می باشند که تغییر و خلل در هرکدام از آنها، به نوعی بر دیگر قسمت ها نیز مؤثر و تأثیر گذار بوده است، به بیان دیگر تغییر در هر یک از شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی یک مملکت خواه یا ناخواه بر دیگر قسمت های آن نیز تأثیر گذار بوده است.

با توجه به مطالب فوق می توان اینگونه نتیجه گیری کرد که برای شناخت کامل اوضاع سیاسی یک دوره باید تمام شرایط آن را با هم در نظر گرفت و تنها به جنبه سیاسی آن توجه نکرد، به بیان دیگر برای بررسی اوضاع سیاسی دوره قاجار نباید نقش عوامل اقتصادی موجود در آن دوره از جمله سکه و ضراب خانه را نادیده گرفت.

۱-۲ ضرورت و اهداف تحقیق:

همانطور که پیشتر نیز اشاره شد بررسی اوضاع جامعه و حکومت حاکم بر آن بدون در نظر گرفتن جنبه های مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی آن و تأثیر متقابلی که این شرایط بر یکدیگر می گذارند کاری غیر ممکن و محال می باشد، چرا که تغییر در هر یک از این جنبه ها به نوبه خود به دیگر جنبه های کشور نیز تأثیر گذار می باشد که شاید این قضیه در مورد تأثیر شرایط اقتصادی و سیاسی بر یکدیگر نمود بیشتری داشته باشد، به بیان دیگر اوضاع اقتصادی و سیاسی یک جامعه تأثیری مستقیم و شاید صد در صد بر یکدیگر می گذارند.

با توجه به مطالب ذکر شده، بررسی اوضاع سیاسی ایران در دوره قاجار بدون در نظر گرفتن شرایط اقتصادی و اوضاع حاکم بر ضراب خانه ها به عنوان تنها محل ضرب و تولید سکه کاری عبث و بیهوده خواهد بود بدین جهت بررسی اوضاع ضراب خانه ها و وضع مسکوکات قاجار برای تشریح بهتر ابعاد سیاسی آن کاری مهم و غیر قابل انکار است.

مهمترین اهداف مورد توجه در این تحقیق نیز به شرح زیر می باشد:

- ۱- شناخت بیشتر و بهتر اوضاع اقتصادی ایران در دوره قاجار.
- ۲- آشنایی با انواع مسکوکات ایران در دوره ی قاجار و کمیت و کیفیت آنها.
- ۳- آشنایی با مراکز متعدد ضرب سکه در دوره ی قاجار.

۴- آشنایی با تأثیر متقابل اوضاع سیاسی و وضعیت مسکوکات در یکدیگر.

۳-۱ پیشینه تحقیق:

درباره موضوع این پژوهش، نوشتارهای منسجم و داده های پراکنده ای در دست است، البته باید توجه داشت که هرکدام از این نوشتارها کم وکاست هایی دارند که در ذیل به تعدادی از منابعی که درمورد موضوع ضراب خانه های ایران نگاشته شده اند می پردازیم.

از مهم ترین منابعی که در این مورد به بحث پرداخته است می توان به کتاب تاریخ سکه در دوران قاجار، اثر داریوش شهبازی فراهانی اشاره کرد که این اثر به صورت تخصصی به تاریخچه ضرب سکه در دوران قاجار پرداخته، ولی نویسنده کمتر به نحوه فعالیت ضراب خانه ها در این دوره پرداخته است.

از دیگر منابع مربوط به موضوع، کتاب دارالضرب های ایرانی در دوره اسلامی، اثر عبدالله عقیلی می باشد که نویسنده در این اثر بطور مفصل به ضراب خانه های ایران اسلامی پرداخته و محل هرکدام از آنها را در دوره های مختلف مشخص کرده است ولی در مورد مسکوکات آنها اطلاعات چندانی را ارائه نمی دهد.

از دیگر منابع موجود در این زمینه می توان به کتاب راهنمای سکه های ضربی (چکشی) ایران از سال ۹۰۰ تا ۱۲۹۶ ه. ق. شامل دوره های صفویه، افغان ها، افشاریه، زندیه، قاجاریه، اثر هوشنگ فرح بخش اشاره نمود که اگرچه دربرگیرنده اطلاعات مهمی است ولی به دلیل گستردگی دوره ی مورد بحث، نقص ها وکاستی هایی را نیز دارد.

۴-۱ سوالات تحقیق:

کمبود منابع و عدم دسترسی به سکه های دوره قاجار که خود به عنوان منبع دست اول برای موضوع مورد پژوهش می باشند باعث ایجاد شبهات و پرسش های بسیاری شده است ولیکن درارتباط با موضوع خاص تحقیق، سوالات عدیده ای به ذهن نگارنده رسید که از آن جمله می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- انتخاب نوشته های روی سکه های قاجار اصولاً برچه اساسی صورت می گرفته است؟
- ۲- آیا ضراب خانه ها فقط در شهرهای معدودی وجود داشته اند یا در همه شهرها ضراب خانه وجود داشته است؟
- ۳- استفاده از مسکوکات در دوره قاجار برای اقشار مختلف جامعه به چه صورت بوده است؟
- ۴- تخصص و مهارت در به کارگیری افراد در ضراب خانه های دوره قاجار تا چه اندازه مهم بوده است؟
- ۵- رابطه با غرب چه نقشی بر تغییر نظام ضرب سکه به صورت سنتی در ایران و تبدیل آن به سکه های ماشینی داشته است؟

۵-۱ فرضیات تحقیق:

پس از انجام مطالعاتی چند در مورد ضراب خانه ها و مسکوکات عصر قاجار و کسب اطلاعاتی در این زمینه، فرضیاتی در ذهن نگارنده ایجاد گردید که سعی شده است در طی این مقاله تا حد امکان به آنها پاسخ داده شود. از جمله اینکه:

- ۱- نقوش و تصاویر روی سکه های قاجار ریشه در گذشته تاریخی و اعتقادات ملی - مذهبی ایرانیان دارد.
- ۲- گسترده گی جغرافیای ایران در دوره قاجار و ضعف حکومت مرکزی سبب شد تا ضراب خانه های متعددی در شهر های مهم در ایالات تأسیس گردد.
- ۳- تمام اقشار حق استفاده از مسکوکات را در حد توان خود داشته اند.
- ۴- همانند دیگر مشاغل دوره قاجار، کار در ضراب خانه نیز برای قشر خاصی از جامعه مقدور بوده است
- ۵- رابطه با غرب سبب ورود دستگاه جدید ضرب سکه و تغییر نظام سنتی ضرب سکه در ایران شد.

۶-۱ روش و ابزار تحقیق:

روش تحقیق در انجام این پایان نامه، بر مبنای شیوه ی مرسوم و متداول در مطالعات گروه علوم انسانی و بصورت نظری و اسنادی می باشد. در ابتدای امر فهرستی از کتب و مقالات چاپ شده تهیه گردید و سپس با استفاده از مراکز اطلاعاتی، کتابخانه ها و بانک های اطلاعاتی الکترونیکی، کارگزینش مهم ترین منابع موجود صورت پذیرفت.

بعد از آن، با توجه به زمان محدود و مقرر به این منابع مراجعه شد و اطلاعات آنها جهت استفاده فیش برداری و در مرحله آخر نیز با تطابق اطلاعات با یکدیگر به پالایش و سنجش منطقی آنها دست یازید و در نهایت حاصل به دست آمده از غربالگری اطلاعات، در قالب نوشتاری ساده و مختصر گرد آمد.

۱-۷ مشکلات تحقیق:

بر هیچ پژوهشگر و اهل قلم پوشیده نیست که تحقیق و پژوهش در عرصه تحقیقات نظری - موضوعی که دور از دسترس محقق است- مشکلات و موانع متعددی را بر سر راه قرار خواهد داد. با در نظر گرفتن این حقیقت صاحب این قلم نیز با سختی هایی روبرو بوده است که از آن جمله می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- عدم دسترسی آسان و کافی به منابع و کتب دست اولی که مربوط به بحث مورد نظر باشد.
- ۲- فرصت محدود برای بررسی و تحلیل داده های که در منابع مختلف موجود می باشند.
- ۳- گستردگی جغرافیایی منطقه ای ایران، که باتوجه به پراکندگی شهرها در آن و وجود ضراب خانه در شهرهای مختلف بر مشکلات کار افزوده است.
- ۴- نبود تخصص کافی برای بررسی سکه هایی که در موزه های مختلف وجود دارد.

باتوجه به مطالب فوق، نگارنده تمام تلاش و همت خود را به کار گرفته تا بتواند پژوهشی در خور و شایسته انجام دهد هرچند که کاستی ها و نقص های متعدد و عیانی در این پایان نامه وجود خواهد داشت.

۱-۸ سازماندهی تحقیق:

دوره طولانی حکمرانی قاجارها از یک طرف و گستردگی جغرافیایی ایران از طرف دیگر، این امکان را به نگارنده می داد که پایان نامه را در فصل های بیشتر تدوین نماید پایان نامه فرا رو در پنج فصل به شکل ذیل تدوین شده:

در فصل اول آن به مقتضای آنچه که مرسوم و متداول است به بحث های مقدماتی و کلیات تحقیق چون بیان مسئله، هدف و روش تحقیق، ضرورت پژوهش و ... پرداخته می شود.

در فصل دوم آن نگاهی به تاریخچه پیدایش سکه در ایران و جهان، مهم ترین مراکز ضرب سکه در ایران و همچنین نگاهی به وضعیت مسکوکات ایران در آستانه ی دوره قاجار داشته است.

در فصل سوم آن به معرفی ابزار و وسایل مورد استفاده در ضراب خانه، کارکنان آن، نحوه ساخت سکه، علامت های روی سکه و همچنین به تاریخچه ضراب خانه و تحولات آن در دوره قاجار پرداخته است.

نهایتاً فصل چهارم به بررسی انواع سکه های دوره ی قاجار از نظر جنس، همچنین بررسی انواع سکه های رایج در دوره قاجار و اوضاع ضراب خانه های شاهان قاجار اختصاص داده شده است.

۱-۹- معرفی منابع و مأخذ:

درمورد منابع و مأخذ مورد استفاده در این رساله باید توجه داشت که با توجه به نو بودن موضوع منابع موجود در مورد این موضوع بسیار محدود می باشد فلذا با توجه به مطلب فوق تعدادی از منابع مورد استفاده در این رساله مورد معرفی قرار می گیرد.

تاریخ سکه در دوران قاجار

یکی از مهم ترین و شاید اصلی ترین کتابهای مورد استفاده در این رساله کتاب تاریخ سکه در دوران قاجار اثر داریوش شهبازی فراهانی می باشد.

شاید بتوان آقای فراهانی را یکی از پیشگامان سکه و سکه شناسی دوره قاجار داشت به همین خاطر اثر او دارای کاستی ها و نقص هایی نیز می باشد، اگرچه اثر او در مورد سکه و همچنین وسایل مورد استفاده برای ضرب آن، اشارات قابل توجهی دارد ولی در این اثر هیچ گونه توجه و اشاره ای به اوضاع ضراب خانه های این دوران نشده است.

در این اثر، سکه و نحوه ساخت آن، کارکنان که در بوجود آوردن سکه دخیل بوده اند، وسایلی که برای ساخت سکه مورد استفاده بوده اند، عناصری که برای ساخت سکه لازم بوده اند و دیگر جزئیات مربوط به سکه ها بسیار توجه و دقت قرار گرفته است و از این نظر شاید یکی از کامل ترین آثار منتشر شده در این مورد باشد که این مورد یعنی توجه به ریزه کاری هایی موجود در ضرب سکه یکی از مهم ترین محاسن و برتری های این کتاب بشمار می آید، در نقطه ی مقابل محاسن این اثر می توان به مواردی نیز اشاره کرد که می تواند به عنوان عیوب و نقص های این بشمار آید که یکی از کامل ترین آثار منتشر شده در این مورد باشد که این مورد یعنی توجه به ریزه کاری هایی موجود در ضرب سکه یکی از مهم ترین محاسن و برتری های این کتاب بشمار می آید.

در نقطه ی مقابل محاسن این اثر می توان به مواردی نیز اشاره کرد که می تواند به عنوان عیوب و نقض های این اثر بشمار آید که یکی از مهم ترین آنها می توان به همان مورد بالا اشاره کرد که توجه نکردن نویسنده به محل ضرب سکه یعنی ضراب خانه بوده است که تقریباً می شود چنین بیان کرد که نویسنده هیچگونه توجه ای به ضراب خانه های دوره قاجار توجه نکرده است که این قضیه می تواند یکی از عیوب این کتاب بشمار آید. از طرف دیگر و شاید یکی از عیوب دیگر این کتاب را می توان کمبود مطالب آن بیان کرد که با توجه به گستردگی که دوره قاجار داشته است نویسنده می توانسته مقدار مطالب این اثر را به نحو چشمگیری افزایش دهد ولی این کار صورت نگرفته و بنابراین مقدار مطالب این کتاب در حد اجمال می باشد.

با تمام این تفاسیر می توان کتاب سکه در دوران قاجار را یکی از مهم ترین و با ارزش ترین اثر جهت مسکوکات اثر قاجار بر شمرد.

سکه های دوره صفویه (سکه شناسی)

اثر دیگری که در تنظیم و تدوین این رساله از اهمیت خاصی برخوردار بوده و استفاده قابل توجه ای از آن شده است کتاب سکه های دوره صفویه (سکه شناسی) اثر خانم فرزانه قائینی می باشد.

این کتاب از آنجایی می تواند اهمیت داشته باشد که فایده سکه و سکه شناسی دوران قاجار را به نوعی بتوان ادامه و نوع تکامل یافته دوران صفویه دانست.

شاید بتوان همان مواردی را که در مورد کتاب شهبازی فراهانی اشاره کرد به نوعی به کتاب قائینی نیز تعمیم داد.

این اثر نیز در مورد خود سکه اشارات قابل ملاحظه ای دارد و نویسنده پس از پرداختن به تاریخچه و جغرافیای سیاسی خاندان صفویه و همچنین اوضاع اقتصادی کشور که اعم از تجارت، صادرات، واردات و غیره می باشد به فن و هنر سکه زنی پرداخته است و پس از آن نیز به معرفی اجمالی سکه های شاهان صفوی به ترتیب حکومتشان پرداخته است.

یکی از محاسن این کتاب می توان به بحث مربوط به اوضاع داخلی ضراب خانه پرداخت که نویسنده بطور مفصلی به آن پرداخته است. نویسنده در مورد اوضاع داخلی ضراب خانه هیچگونه کم و کاستی باقی نگذاشته است و تمام عوامل و عناصر موجود در آنجا را، معرفی کرده است. او به بحث صاحبان مشاغل موجود در ضراب خانه پرداخته همچنین ابزار و دستگاه های موجود برای سکه، مواد اولیه سکه و هر آن چه که در بحث سکه کاربرد داشته است پرداخته است، که شاید در این مورد همانند کتاب سکه در دوران قاجار اثر شهبازی فراهانی یکسان باشد، یکی از معایب این اثر می توان به نبود ضراب خانه های موجود در دوره صفویه اشاره کرد، اگرچه که در دوره صفویه بر خلاف دوره قاجار که هنوز کار تمرکز ضراب خانه ها صورت نگرفته بود و تعداد آنها بسیار زیاد و فعال بودند ولی نویسنده هیچگونه توجه و اشاره ای به این موسسات نکرده است.

اگرچه نویسنده به معرفی سکه های شاهان صفوی پرداخته است ولی هیچ اشاره ای به مکان ضراب خانه ها و پراکندگی جغرافیای آنها نداشته است، که در این مورد یعنی معایب کتاب نیز تقریباً با کتاب شهبازی فراهانی همسان می باشد.

دارالضرب های ایران در دوره اسلامی

کتاب دیگر که باید به معرفی آن بپردازیم دارالضرب های ایران در دوره اسلامی اثر عبدالله عقیلی می باشد. در مورد اهمیت این کتاب، همین نکته کافی است که بدانیم عبدالله عقیلی یکی از معروف ترین سکه شناسان ایران بشمار می آید، پس بنابراین مطالب اثر او نیز باید قابل توجه باشد.

در مورد محاسن کتاب دارالضرب های ایران در دوره اسلامی باید عنوان کرد که این کتاب، یکی از جامع ترین و کامل ترین آثاری است که بطور جامع و کامل به موقعیت جغرافیایی ضراب خانه ها در ایران پرداخته است.

از دیگر محاسن این کتاب این است که اوضاع جغرافیایی ضراب خانه ها را در طول دوران های مختلف مورد بررسی قرار داده است، کل کتاب عقیلی در مورد شهرهایی است که در دوران های مختلف کارگاه ضرب سکه در آنجا وجود داشته است. شاید بتوان یکی از عیوب این اثر را در این مورد جستجو کرد که نویسنده بجای آنکه به اوضاع داخلی ضراب خانه همراه با موقعیت جغرافیایی آنها بپردازد فقط به موقعیت جغرافیایی شهرهایی که دارای ضراب خانه بوده اند پرداخته و این اثر را بیشتر از آنکه یک کتاب تاریخی بدانیم باید یک کتاب جغرافیای بدانیم.

همانگونه که ملاحظه شد کتاب اخیر دقیقاً برخلاف دو کتاب اول می باشد چرا که در دو کتاب اول بیشتر به اوضاع داخلی ضراب خانه پرداخته بودند، بدون این که توجه ای به موقعیت جغرافیای ضراب خانه ها داشته باشند ولی کتاب دارالضرب های ایران بیشتر به موقعیت جغرافیایی ضراب خانه ها پرداخته است و از بخش مربوط به اوضاع داخلی ضراب خانه غافل مانده است، با توجه به مسائل یاد شده نباید از این حقیقت نیز چشم پوشید که شاید کتاب عقیلی از کامل ترین و مهم ترین منابع موجود در مورد موقعیت جغرافیایی ضراب خانه ها باشد.

سکه های ایران از آغاز تا دوران زندیه

از دیگر کتب مورد استفاده در این رساله می توان به کتاب سکه های ایران از آغاز تا دوران زندیه تألیف علی اکبر سر افراز همراه با فریدون آورزمانی اشاره کرد، که اگر چه بطور مستقیم با موضوع ما در ارتباط نیست ولی به عنوان منبع تکمیل کننده بحث بسیار حائز اهمیت و مفید است.

شاید اگر این کتاب تا دوران قاجار ادامه پیدا می کرد از بهترین کتاب ها در مورد موضوع مورد بحث می بود چرا که به نوعی کم و کاستی هایی را که کتب معرفی شده قبل داشتند، ندارد.

در این کتاب در مورد تمام سلسله ها، روال کار اینگونه است که نویسنده پس از عنوان کردن یک مقدمه ی تاریخی کوتاه در مورد سلسله ی مورد بحث، به نام و القاب شاهان آن سلسله پرداخته است و تا آنجا که ممکن بوده نام و القابی را که شاهان مختلف آن سلسله بر روی مسکوکات خود آورده اند، بیان کرده است و در این قسمت به معرفی مطالب پشت و روی مسکوکات پرداخته است و پس از آن به معرفی مکانهایی که در آنجا ضراب خانه دایر بوده، پرداخته است.

سکه های ایران زمین

از آنجایی که این رساله با سکه و انواع آن بطور مستقیم در ارتباط است لذا ناچاریم که تعدادی از این سکه ها را در رساله خود بیاوریم و برای این امر از کتاب سکه های ایران زمین (مجموعه سکه های مؤسسه کتابخانه و موزه های ملک) از دوره هخامنشی تا پایان دوره پهلوی استفاده کرده ایم.

این مجموعه به کوشش سید علی اصغر شریعت زاده گردآوری شده است، ایشان در این اثر به معرفی تمام سکه هایی که در مؤسسه کتابخانه و موزه ملی ملک وجود داشته اند، پرداخته است، از

محاسن این کتاب می توان به این قضیه اشاره کرد که شریعت زاده تمام مسکوکات موجود در این مجموعه را که به نوعی با ایران و سرزمین ایران ارتباط داشته اند معرفی کرده است.

در این کتاب سعی شده است که سکه ی مد نظر بطور کامل و از تمام جنبه ها مورد بررسی قرار گیرد، از جمله اینکه جنس سکه چه بوده است و همچنین اینکه سکه ی مورد نظر متعلق به کدام شخصیت و پادشاهان بوده است در چه سالی ضرب شده، وزن، قطر و حتی ضخامت سکه را نیز بیان کرده است.

همانطور که ملاحظه گردید پرداختن به جزئیات امر و بیان ریزه کاری های موجود آن، یکی از مهم ترین محاسن کتاب فوق می باشد، در مورد معایب این کتاب شاید بتوان این مطلب را بیان کرد که این اثر فقط به بررسی سکه های موجود در مجموعه ی ملک پرداخته است و از دیگر مسکوکات موجود در ایران صرف نظر کرده است.